

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİYLE VAL PLUMWOOD'UN EKOFEMİNİZM ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE BİR YÜZLEŞME

Beyza ÖZKAN

Doktorant, Bursa Uludağ Üniversitesi,
Felsefe Bölümü,

beyzaozkande@gmail.com

0000-0002-0672-2720

Atıf: Özkan, B. (2025). Asrın felaketiyle Val Plumwood'un ekofeminizm anlayışı çerçevesinde bir yüzleşme. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (İNİJOSS)*, 14(2), 477-499.

<https://doi.org/10.54282/inijoss.1514837>

Öz

Afetler, hem insan yaşamına hem de çevreye ciddi zararlar vermektedir. Özellikle depremler, gözler önüne serdiği maddi manevi zararlar bir yana, ülkelerin doğa-insan ilişkilerini gözden geçirmelerine, deprem öncesi, süreci ve sonrasındaki yaşayış, davranış şekillerini sorgulamaya, bu doğrultuda düşünmeye ve yaşama pratiklerini geliştirmesinde önemli bir etken olmuştur. İki yıl önce, 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş ve çevresini etkileyen depremi yaşayan Türkiye, bu sorgulamaları gerçekleştirmiş; deprem sonrası için yeni yaşama pratikleri arayışına girmiş ve bu pratikler için çalışmıştır. Türkiye'nin doğa-insan ilişkilerinde nasıl olduğunu, doğa hakkında ne bildiğini, doğaya gerekli özeni gösterip göstermediğini, depremle birlikte doğaya ve doğadaki canlılara, cansızlara karşı ne denli sorumlu davrandığını görmek için çalışmada Val Plumwood'un eleştirel ekofeminist anlayışı tercih edilmiştir. Çalışma, "Ekofeminizm doğal afetlerin değerlendirilmesini sağlayabilir mi?" ve "Ekofeminizm deprem öncesi, süreci ve sonrasındaki davranış şekilleri için model oluşturabilir mi?" sorularına verilen yanıtların kendisini oluşturmayı; bunun yanında depremleri ve doğal afetleri okuyup anlama konusunda bir rehber olmayı amaçlamaktadır. Plumwood'un ekofeminizmi, doğa üzerindeki tahakkümleri araştırarak akıl-doğa ilişkisi çerçevesinde meydana gelen düalizmleri gösterir. Doğanın kendisini anlamayı, doğaya özen ve sorumluluk göstermeyi telkin eden; farklı canlıların, ekosistemlerin, insan olan ve olmayan tüm varlıkların karşılıklı etkileşimi ve ilişkisini kurmayı sağlayan animist yaklaşımı ile ekolojik sorunları okumayı ve çözmeyi vaat eder. Plumwood'un yaklaşımı doğrultusunda çalışma, ekofeminizmin afetlerin değerlendirilmesini sağlayabileceğini ve deprem öncesi, süreci ve sonrasında politik dayanışma temelli bir davranış modeli sunabileceğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak çalışma, doğayla kurulan ilişkinin dönüştürülmesi gerektiğini ve afet yönetimi politikalarının ekolojik etik temelde yeniden düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: 06 Şubat 2023, Afet, Deprem, Doğa, Ekofeminizm, Plumwood.

CONFRONTING THE FEBRUARY 6, 2023 EARTHQUAKE THROUGH VAL PLUMWOOD'S ECOFEMINISM

Abstract

Disasters cause serious damage to both human life and the environment. Earthquakes, beyond the material and moral damages they reveal, have been an important factor in causing countries to review human-nature relations, to question their lifestyles and behaviors before, during, and after the earthquake. They also encourage societies to rethink these issues to adapt their living practices accordingly. Turkey, which experienced the earthquake that affected Kahramanmaraş and its surroundings two years ago, on February 6, 2023, has raised these questions and begun to search for new post-earthquake practices for the post-earthquake and worked for these practices. Val Plumwood's critical ecofeminist approach was preferred in the study in order to see how Turkey is in human-nature relations, its conceptualization of nature, whether it shows the necessary care for nature, and how it acts responsibly towards human and non-human beings after the earthquake. The study aims to create the answers to the questions of "Can ecofeminism provide an evaluation of natural disasters?" and "Can ecofeminism provide a model for behaviors before, during and after the earthquake?" In addition, it aims to be a guide for reading and understanding earthquakes and natural disasters. Plumwood's ecofeminism investigates the domination over nature and shows the dualisms that occur within the framework of the mind-nature relationship. It promises to read and solve ecological problems with its animist approach that inculcates understanding nature itself, caring and taking responsibility for nature, and establishing the mutual interaction and relationship of human and non-human beings. In line with Plumwood's approach, the study reveals that ecofeminism can provide an evaluation of disasters and offer a model of behavior based on political solidarity before, during and after earthquakes. As a result, the study emphasizes that the relationship established with nature should be transformed and disaster management policies should be rethought on an ecological ethical basis.

Keywords: 06 February 2023, Earthquake, Nature, Ecofeminism, Plumwood.

Giriş

Ülkemizde ve dünyada yaşanan her afet, hem insan yaşamına hem de çevreye ciddi zararlar vermektedir. Bu zararlar, kısa ve uzun vadeli zararları; birey ve toplum yaşamında verilen zararları, bir de devlet ve devletin üzerinde hüküm sürdüğü topraklar arasındaki ilişkiler bağlamındaki zararları göstermektedir. Özellikle depremler, bu zararları gözler önüne sermek bir yana; doğa-insan ilişkilerini gözden geçirmeye ve deprem öncesi, anı ve sonrasındaki yaşayış, davranış şekillerini sorgulamaya, düşünmeye ve bu doğrultuda geliştirilen pratikleri uygulama noktasında önemli dönüm noktası olmuştur. Bu doğrultuda deprem gerçeği ile yüzleşen ülkeler, varlıklarını ve yokluklarını ortaya koyan bir tablo çıkararak depremle mücadele etme şekillerindeki zayıflıkları iyileştirmeye çalışmakta; bunları yönetmeliklerde çerçeve içine alarak depremlere karşı nasıl hazırlıklı olmalı; deprem öncesinde, sürecinde ve sonrasında nasıl davranmalı ve yaşamalı sorusunu cevaplandırmaktadır. Nitekim Türkiye, iki yıl önce 6 Şubat 2023 tarihinde yaşadığı Kahramanmaraş Depremi ile bu gerçeklerle maddi manevi bakımdan yüzleşmiş ve halen yüzleşmektedir. Ayrıca bu deprem dâhil olmak üzere tarihsel çizgisindeki (1999 Marmara Depremi, 2011 Van Depremi, 2017 Ege Denizi Depremi ve Adıyaman Depremi, 2020 Elazığ ve İzmir Depremi vb.) karşısında nasıl davrandığını, neler yaptığını gözden geçirmek durumunda kalmıştır.

Bu gözden geçirmeler eşliğinde görülmektedir ki Türkiye, 6 Şubat 2023 tarihli deprem nedeniyle çok sayıda can kaybı yaşamıştır. Bunun yanında kentlerde de yapısal olarak büyük bir yıkıma neden olmuştur. Yıkım ve can kaybıyla sonuçlanan bu felaket, depreme dayanıklı ve yıkılmayan yapıların inşasına yönelik kabulleri de tekrar sorgulamaya kapı aralamıştır (Ağın

Gözükızıl & Tezcan, 2023, s. 98). Ayrıca bu depremle görülmesi gereken bir nokta daha vardır ki, bu da devlet ve toplum arasındaki ilişkilerin derinliğidir. Kayıtlar, kurallar açısından bakıldığında, formel açıdan değerlendirildiğinde Türkiye, depreme hazır bir ülke gibi görünmektedir (140Journos, 2023a) fakat süreç izlendiğinde ve değerlendirilmeye kalkıldığında daha vahim bir tablo ile karşılaşmaktadır. Devleti yönetenlerin, devlet aygıtının kurumlarının sivil inisiyatifinin gerisinde kalınmış (140Journos, 2023a) olduğu, Türkiye’de kurumların nasıl çökmüş olduğu, kamunun nasıl yıkılmış olduğu açık bir şekilde görülmüştür (140Journos, 2023b). Bunların yanında yapılacak daha genel bir çıkarım, doğanın verdiğini geri almasıdır. Yani, insanın doğaya verdiği zararın ne denli büyük olduğu ve insanın bu zararda ısrar ettikçe daha ne denli büyük felaketlerle karşılaşacağını gösteren bir okuma bu gözden geçirmelere eklenebilir.

Kahramanmaraş merkezli depremi bu tablo ile atlatan Türkiye, 6 Şubat 2023 tarihli depremle ilgili bütün yüzleşmeleri, değerlendirmeleri ve gözden geçirmeleri literatüre belli başlı alanlarda yapılan birtakım çalışmalar bağlamında yansıtmıştır. Jeolojik, ekolojik, psikolojik, iletişim, kentleşme ve şehircilik, ekonomik vd. alanlarda yapılan çalışmalar, 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Depremi’ni değerlendiren ve bu depremle birlikte alınacak önlemler dizisi sunmaktadır. Depremler genelinde Hasan Hüseyin Akkaş, *Deprem Bilinci* başlıklı yazısında akademik düzeyde mühendislikten sosyolojiye, psikolojiden teolojiye ve hukuka depremle ilgili 2531 tez çalışması yapıldığını¹, ilköğretim ders kitaplarında depremle ilgili bilgiler verildiğini, devletten sivil topluma doğal afetlerle ilgili değişik zamanlarda bilgilendirmelerin yapıldığını aktarmaktadır (Akkaş, 2023, s. 24). Literatürün sunduğu bu çalışmaların yanında bu konu, akademik ve akademi dışı yayınlar halinde toplumsal cinsiyet eşitliği ekseninde erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü, şehirler bağlamında toplum kültürünün doğayı sömürmesi ikilikleri üzerinden işlenmiştir. Akademik çalışmalar arasında Fatma Umut Beşpınar & Lütfiye Zeynep Beşpınar’ın 2023’te Ankara Barosu Dergisi’nde yayımlanan *6 Şubat Depremlerinin Ardından Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme* başlıklı yazısı örnek gösterilebilir. Bu çalışmada, 6 Şubat 2023’te meydana gelen depremler sonrasında ortaya çıkan hatalı ve eksik uygulamalar, toplumsal cinsiyet ve kadın hakları perspektifinden değerlendirilmektedir (Beşpınar & Beşpınar, 2023, s. 468). Ayrıca, afetlerden tüm grupların farklı şekilde etkilendiklerini, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin afetlerle daha da derinleştiğini; öyle ki bu eşitsizliklerin görünürlük kazanmasına sebep olduğunu göstermektedir (Beşpınar & Beşpınar, 2023, s. 495). Söz konusu çalışmada yazarlar; mevzuat, yönetmelik, politika ve planlamaların kadınların katılımıyla gerçekleştirilmesini ve afet sonrası süreçlerin eşitlikçi bir yaklaşımla, ayrımcılık karşıtı ve hak temelli bir çerçevede yürütülmesini önermişlerdir (Beşpınar & Beşpınar, 2023, s. 496). Akademi dışında yapılan çalışmalar içinde, 2023’te Apaçık Radyo adlı internet sitesinde Dr. Özlem Aslan, Selime Büyükgöze ve Fatmagül Altındağ tarafından yayınlanan *Deprem ve Feminist Dayanışma* başlıklı röportaj verilebilir. Bu yazı, kadınların ve erkeklerin afetlerden aynı şekilde etkilenmediklerini; haliyle afet sonrasında kadınların iyileşme süreçlerinin daha zorlaştığını ortaya koymuştur. Kadınlarla beraber erkekler de afet bölgesinde olmanın zorluklarını kadınlar kadar yaşamışlardır. Nitekim arama kurtarma faaliyetlerinde erkeklerin daha aktif ve de ön planda olmaları nedeniyle farklı risklerle karşı karşıya oldukları söylenebilir.

¹ YÖK Ulusal Tez Merkezi Veritabanına göre bu sayı 2715’tir. (24.01.2024 tarihli aramaya göre.)

Bu bilgilerle birlikte Aslan & Büyükgöze & Altındağ, kadınların yaşadığı, LGBTİ+'ların gündelik hayatta karşılaştıkları sorunlar ve bunlardan doğan eşitsizliklerin dile getirilmemesi; toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının afet kültürü ve afet yönetim anlayışına yerleştirilmesi gerekliliğini ileri sürmüşlerdir (Aslan & Büyükgöze & Altındağ, 2023). Eşitlik İçin Kadın Platformu (EŞİK)'nin 18 Mart 2023 tarihli *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından Geleceğe Notlar* başlıklı raporu, kadınların, çocukların ve kırılgan grupların² yardımlardan, korunma mekanizmalarından ve psikolojik destek hizmetlerinden mahrum kaldığını; beraberinde temel ihtiyaçlara erişmede yetersiz kaldığını ortaya koymuştur (EŞİK, 2023, s. 16-50). O halde burada sorulması gereken sorular vardır: Ekofeminizm, doğal afetlerin değerlendirilmesini sağlayabilir mi? Ekofeminizm, doğa-insan ilişkileri bağlamında depremin olumsuz taraflarını giderebilmeye yardımcı olabilir mi? Depremleri okuyup anlama doğrultusunda bir rehber olabilir mi? Ekofeminizm, deprem öncesi, süreci ve sonrasındaki davranış şekilleri için bir model oluşturabilir mi?

Ekofeminizm, ilk olarak Fransız feminist Françoise d'Eaubonne tarafından 1974'te, feminizmin organizmalar ile çevreleri arasındaki etkileşimi inceleyen ekolojiye odaklanan yeni bir kolu için kullanılmıştır. Bu görüş, doğa hâkimiyeti ve bozulması ile kadınların sömürülmesi ve ezilmesi arasında önemli bağlantıların olduğunu savunmaktadır. Bu bilgilerin yanında ekofeminizm, yeryüzü yıkımını ve nükleer imha tehdidini, kadınları ezen aynı "erilci zihniyet"le desteklendiği için, feminist kaygı olarak gören kadın kimlikli bir hareket olarak tanımlanmıştır (Mangan, 2020, ss. 200-201). Bu hareketin içinde yer alan ve çalışmalarıyla ekofeminizm literatürüne katkı sağlayan Val Plumwood hatırı sayılır yerde durmaktadır. Plumwood'un 1993'te yayımlanan, 2004'te Türkçe'ye çevrilen *Feminizm ve Doğaya Hükm etmek* adlı kitabı başta olmak üzere filozof, yaptığı tüm çalışmalarında doğa üzerindeki tahakküme uygun bir değerlendirme, büyük oranda diğer baskı biçimlerinin çözümlenmesine dayanan eleştirel bir ekofeminist anlayışı savunmaktadır. Yukarıda verilen nedenler tekrar okunduğunda Plumwood'un ekofeminist anlayışının neden tercih edildiği anlaşılacak ve sorular bu doğrultuda şu rotaya evrilecektir: Val Plumwood'un ekofeminist anlayışı, deprem ülkesi olan Türkiye'nin depremlerle mücadelesinde nasıl bir rol üstlenecektir? Plumwood, 6 Şubat 2023 depremlerine tanıklık etseydi, bu depreme ve deprem sonrasına dair neler söyleyecekti? İşte bu sorular eşliğinde bu çalışma, literatürdeki eksikliği kapatacak, doğa-insan ilişkilerini gözden geçirmeye neden olan doğal afet, özellikle de deprem gerçeği ile yüzleşmeyi sağlayarak deprem öncesi, süreci ve sonrasındaki davranışları belirleme ve uygulama konusunda Plumwood'un ekofeminizmi rehberliğinde bir pusula olmayı amaçlamaktadır.

1. Depremler ve Türkiye Toplumu

Kahramanmaraş dâhil beraberinde on bir ili (Diyarbakır, Şanlıurfa, Kilis, Gaziantep, Hatay, Malatya, Elazığ, Adıyaman, Adana, Osmaniye) etkileyen 06 Şubat 2023 tarihli depremin gerçekleştiği toplumu, depremler karşısında nasıl davrandığına ve depremler sonrasında hangi

² EŞİK'in raporunda kırılgan gruplar olarak kast edilen; yaşlılar, engelliler, yabancılar, göçmenler ve afetlere karşı daha hassas olan diğer kesimlerdir.

tedbirleri aldığına yönelik koşulları incelemek gerekmektedir. Bu koşullar incelendiğinde depremin kendisiyle birlikte doğa-insan ilişkileri ve doğaya uygulanan tahakkümün boyutları açığa çıkarılmış olacaktır.

Himalaya, Alp ve Akdeniz deprem kuşağı içerisinde bulunan Türkiye, afet gerçeğiyle sıkça karşı karşıya kalan ülkelerden biridir. Ülkenin yükselti yapısı ile birlikte çeşitli fay hatları üzerinde yerleşmesi, bu coğrafyada afetlerin sık görülmesine neden olmaktadır. Bu özellikleri sebebiyle Türkiye, başta deprem olmak üzere afetler sonrasında hukuki ve yönetsel anlamda bir dizi önlemler almıştır. Türkiye'nin en büyük depremlerinden biri olan 1939 Erzincan Depremi'nden sonra "Yapı İşleri Reisliği" kurulmuş, ülkemizin ilk deprem bölgeleri haritası "Yer Sarsıntısı Bölgeleri Haritası" adıyla 1945'te hazırlanmıştır.³ 1940 yılında "Zelzele Mıntıkalarında Yapılacak İnşaata Ait İtalyan Yapı Talimatnamesi" ve bunu 1944 yılında ise "Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği" izlemiştir. Devlet tarafından hazırlanan bu yönetmeliklerden sonra, 1953 yılında "Yer Sarsıntısı Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik" ve 1962, 1968, 1975 ve 1998 yıllarında ise "Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik (ABYYHY)" yayımlanmıştır. 1999 Marmara Depremi sonrasında deprem sigortası zorunlu hale getirilmiş ve Doğal Afet Sigortalar Kurulu (DASK) kurulmuştur. 2011 Van Depreminin ardından ise afet odaklı kentsel dönüşümüne ilişkin yasalar hazırlanmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi ile kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri 2010 tarihinden sonra yasal zeminde uygulama imkânı bulurken, 2012 yılında 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun çıkarılarak afet riskli ilan edilen alanlarda dönüşüm süreçleri hızlandırılmaya çalışılmıştır. 2014-2018 arasında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri oluşturulmuş ve "Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (TAYSB)" hazırlanmıştır. AFAD tarafından her bir il için "İl Afet Risk Azaltma Planı (IRAP)" ve "Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)" oluşturulmuştur (Ağın Gözükızıl & Tezcan, 2023, s. 98-99).

2023'e gelene kadar oluşturulan tüm bu planlı kentleşme ve deprem risklerini en aza indirmeyi hatta önlemeyi amaçlayan çalışmalara rağmen, düzensiz ve yanlış yapılaşmanın önüne geçmeyi amaçlayan kanunları sekteye uğratan ve düzensizliği yasalaştırma zemini hazırlayan bazı kararlar da alınmıştır. Türkiye, "İmar barışı" olarak tabir edilen olgu ile ilk defa resmi olarak 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler Ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile tanışmıştır. Bunu izleyen zaman dilimlerinde sürekli bir biçimde geçerli kanunlarda yapılan eklemeler ve düzenlemelerle uygun olmayan yapılaşmanın mevzuat çerçevesinde yasalaşmanın önü açılmıştır (Güneş Yılmaz, 2023, s. 1016). 1984 tarihli bu imar barışı, 2018'de bir daha gündeme gelir. 2018'de çıkarılan bu imar affı, 24 Ocak 2020 tarihinde meydana gelen Elazığ Depremi'nden sonra 7.3 milyondan fazla konut ve işyeri için yapı kayıt belgesi başvurusunun yapıldığını göstermiştir. Yapılan bu başvurular göstermektedir ki, bütün yapılar ruhsatsız ve imar mevzuatına aykırı kaçak yapılardır. Öyle ki ne başvuru sırasında ne de başvuru

³ Bu harita güncellenerek yenilenmiştir.

değerlendirmesinde bu yapılara dair depreme dayanıklılık değerlendirmesinin yapılmadığı burada gösterilmiştir (Yılmaz, 2023, s. 1017).

İmar planına uygun olmayan kaçak yapıların mevzuatlar çerçevesinde yasalaştırılması domino etkisine benzer bir dizi gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Bugün de Türkiye'nin bütün illerinde devam eden kentsel dönüşüm hareketleri de birtakım eleştirileri beraberinde getirmekle beraber depreme dayanıklı yapıları kazandırmayı vaat eden bir proje olarak değerlendirilmektedir. Bunun en somut örneği, 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kabul edilmesi ve Madde 23 altında 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun'un resmi olarak kaldırılmasının amaçlanmasıdır. Bu kanun 'kentsel dönüşüm kanunu' olarak da bilinmektedir. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, özellikle riskli alan ve yapı tespiti gibi hususları doğrudan tanımladığından, depreme dayanıklı kent inşası anlamında önemli bir hukuki zemin oluşturmaktadır. Ancak, işleyiş açısından oldukça merkezîyetçi bir prosedüre sahip olması ve dönüştürülmek üzere belirlenen alanlarda yaşayanların mülkiyet hakkının farklı şekillerle kamuya aktarılması gibi nedenlerle de eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun yanında 1999 Marmara Depremi ve sonrasında yaşanan depremlere karşın, bu kanunun uygulanmasının ertelenmesinin bilimsel bir dayanağı olmadığı gibi, sosyolojik bir çıktısı olarak bunca imar ve yapı kanununa rağmen 'elbet af çıkar' inancına dayanarak aykırı yapılaşmanın umursanmadığı görülmektedir (Yılmaz, 2023, s. 1016).

Tüm bunlarla birlikte, riskli alan olarak ilan edilen yerlerde 6306 Sayılı Kanun kapsamında itiraz davaları meydana gelmiştir. Riskli alan ilan edilen yerlerle ilgili itirazlar sebebiyle karar bazen geri çekilmekte, hatta iptal edilmektedir. Riskli alan tespitine ilişkin karar Bakanlar Kurulu tarafından verilmekte olup Resmi Gazete'de yayımlanır. Riskli alan tespitine karşı netleştirilmiş bir itiraz yolu tanımlanmamış olup, riskli yapı kararına itiraz yolu ilgili kanun ve yönetmelikte açık şekilde belirtilmiştir. Riskli alan tespiti Bakanlar Kurulu kararıyla yapıldığından bu karara karşı açılan davalarda görevli ve yetkili mahkeme, ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştay'dır. Duruma örnek vermek gerekirse, İstanbul Ümraniye ilçesi Elmalıkent Mahallesi sınırları içerisinde kalan alan 4 Kasım 2020 tarihli Resmi Gazete (Sayı: 31294) ilanı ile riskli alan ilan edilmiştir. Ancak, 104 yapı ve 218 bağımsız birimin yer aldığı 62 dönümlük alanın riskli alan ilan edilmesine ilişkin bölgedekiler tarafından Danıştay'a yapılan itiraz sonucu Nisan 2021 tarihinde karara bağlanmış ve aksi takdirde ortaya çıkabilecek olası zararlar gerekçesiyle iptal edilmiştir (Yılmaz, 2023, s. 1017).

Türkiye'de yaşanan tüm bu depremler ve bu depremler sonucunda alınan önlemler ve bunların mevzuat çerçevesinde yasalaştırılma çalışmaları göstermiştir ki, imar barışı uygulamaları, kaçak yapılaşmanın önünü açan birtakım yanlış kararlar sadece mekânsal ve ekonomik sonuçlara kapı aralamamış; beraberinde politik beklentileri ve sonuçları da getirmiştir.

2. 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi ve Sonrası

06 Şubat 2023'e kadar Türkiye'de yaşanan depremler, maddi manevi kimi etkileri ortaya koymuş; Türkiye, bu etkiler doğrultusunda mevzuat çatısı altında belli başlı yönetmeliklerle

önlemler almıştır. Nitekim Kahramanmaraş dâhil on bir ili de etkileyen 06 Şubat 2023 tarihli deprem, önceki depremlerde olduğu gibi aykırı kaçak yapılaşmanın önünü açan mevzuatların yasalaşmasını göstermesinin yanında, başka detayları da ortaya koyması bakımından Türkiye'nin afetler geçmişinde önemli bir yer edinmiştir. Bu detayları görebilmek, Türkiye'nin depremlerle geçmişine dair, doğa-insan ilişkilerine dair büyük resmi görebilmeyi sağlayacaktır.

06 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş depremi, yüzyılın en yıkıcı depremlerinden biri olmuştur. Deprem, Türkiye nüfusunun 1/6'sını doğrudan etkilemiştir. Deprem etkisiyle ulaşım aksamış, karayolları, havaalanları vs. yerler kullanılamaz duruma gelmiştir. Bununla birlikte, depremin ilk günlerinde yaşanan iletişim eksikliği ve medya akışındaki tıkanıklık, yıkımın toplumsal ölçekteki boyutlarının kavranmasını zorlaştırmıştır. Bu durum, medyanın ve iletişimin iktidarın kontrolünde olması ve mevcut kutuplaşmış siyasi iklimin bilgi akışını büyük ölçüde sekteye uğratmasından kaynaklanmıştır. Bölgedeki asıl afet durumu sosyal medya üzerinden, özellikle Twitter'dan yapılan paylaşımlarla, yurttaşların yardım çağrılıyla ve toplum tarafından tanınan insanların seslendirilmesiyle ancak net bir şekilde görülmekteydi (140Journos, 2023a).

Bu iletişimsizlik sorunuyla birlikte 06 Şubat 2023 tarihli bu deprem, meydana geldiği andan itibaren önemli bir durumu daha göstermiştir. Bu durum, devlet-toplum arasındaki tahakküm ilişkilerini ortaya koyması bakımından kayda değerdir: Türkiye'de bilinen bütün kodların dışında bir iklim söz konusudur. Bu iklim, her konuda bölünmüş bir toplum portresi sergilemekte ve artık Türkiye'yi bir arada tutan şeyin bu bölünmüşlük olduğu noktaya geldiğini göstermektedir (140Journos, 2023a). Geline bu nokta, afetin ilk saatlerinde vahim bir tabloyu ortaya koymaktadır. AFAD, Kızılay gibi sivil toplum kuruluşlarının sahada olmaması; devlet yetkililerinin, polisin ve askerin afet bölgesinde olmaması afet sürecindeki kriz ve risk yönetimine dair kimi soru işaretleri uyandırmış; literatürde, basında, medyada, yazılı, sözlü birtakım ürünlerde tartışmaların, eleştirilerin odağı olmuştur(140Journos, 2023a). Nitekim bu tartışmalar ve eleştiriler, 06 Şubat 2023'te yaşanan depremin bir felaket boyutunda olduğunu, afetin çok ötesine geçtiğini gösteriyordu ve felaketin yaşandığı ilk andan itibaren olağanüstü halin, seferberliğin ilan edilmesi ve devlet-toplum işbirliğinde topyekûn bir mücadelenin verilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bu eleştirileri dile getirenlere göre devlet, her türlü donanımı ile bunları yapabilecek imkâna, kapasiteye ve potansiyele sahipti (140Journos, 2023a) ama afetten iki gün sonra arama-kurtarma çalışmalarının başlatılması ve yaşanan felakete müdahil olunması da ayrıca önemli bir durumdur.

Yaşanılan bu durum, Türkiye'nin afetleri nasıl yönettiğiyle yüzleşmesine sebep olmuştur. Türkiye, 06 Şubat 2023 tarihli bu deprem dâhil, atlattığı bütün depremlerde can ve mal kayıplarıyla karşılaşan; bu kayıpları en aza indirmek, hatta önlemek için çabalayan bir ülkedir. Bu gerçeklikle birlikte Türkiye, afet yönetimi konusunda daimi bir sınav vermiştir. Etkin bir afet yönetimi, buna göre öncelikle ulusal bir politikanın var olmasından ve afet yönetim kültürünün oluşturulup geliştirilmesine bağlıdır (Aktel, 2010, s. 1). Nitekim Osmanlı'dan bu yana 2023'te gerçekleşen bu depreme kadar her deprem, meydana geldikten sonra zararın giderilmesi, tazmini ya da inşasını kapsayan; afet öncesi ve sürecindeki önlemleri almamasından payını almıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de çağdaş bir afet yönetim anlayışının varlığından söz etmek zordur. Afetlerle iç içe olan bir toplum olarak, bilim dünyasında zikredilen "Türkiye bir deprem ülkesidir"

gerçeği hatırd tutularak devletten beklenen şey, işlevsel ve daha etkili bir afet kültürüne sahip olmasıdır.

Daha önce de söylendiği üzere Türkiye, daha işlevsel ve etkili bir afet yönetim anlayışı oluşturmak adına mevzuatlarında güncellemeye, düzenlemeye gitmiştir; çeşitli afet yönetim kurumları açmış ya da ihtiyaca karşılık verip vermemesi halinde bu kurumları kapatmıştır. Yaşanan her deprem sonrasında önlem alan ve bu önlemleri deprem sonrasında yasalaştırıp mevzuat çatısı altında çerçeveleyen Türkiye, merkezîyetçi bir afet yönetimi oluşturmuş; Cumhurbaşkanlığına bağlı bir birim ve tekli yapıya dönüştürmüştür. Bunu AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) kanalıyla yürütmeyi sağlamayı, bu yapı oluşturulurken uygulamada yaşanan koordinasyon sıkıntılarının azaltmayı ve hızlı bir müdahale yapısının oluşturmayı amaçlamıştır. Yalnız bu noktada bilinmesi gereken bir şey vardır: Türkiye gibi geniş bir coğrafyaya sahip ve afetlerle sık karşılaşılacak bir ülkede, afet yönetimini daha da merkezileştirecek bir yapının yararları yanında sakıncaları da olabileceği göz ardı edilmemelidir.⁴ Öyle ki 06 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremleri, afet yönetiminde merkezileşmenin sınırlılıklarını açık biçimde ortaya koymuştur. AFAD ve Kızılay gibi resmi kurumların koordinasyon kapasitesinin yetersiz kaldığı bu süreçte, AHBAP, BaBaLa TV gibi inisiyatifler ile çeşitli sivil toplum kuruluşları, afet müdahalesine aktif biçimde katılmış ve toplumun ihtiyaçlarına yanıt vermeye çalışmıştır. Ancak bu süreçte, afet yönetiminin iktidar merkezli ve merkezîyetçi yapısı nedeniyle, devletten bağımsız hareket eden oluşumlar ve bireyler siyasi gerekçelerle ötekileştirilmiş, destekleri kamuoyu nezdinde tartışmalı hale getirilmiştir. Afet sonrası yardım faaliyetlerinde yurttaşların önemli bir kısmının devlet yerine bağımsız sivil oluşumlara yönelmesi, bu kuruluşlara duyulan güvenin arttığını göstermiş; bu durum da afet yönetiminin duygusal ve politik bir kutuplaşma zeminine kaymasına neden olmuştur (140Journos, 2023a).

Meydana gelen bu yardım tartışmalarının gölgesinde ister AFAD'a, Kızılay'a ister AHBAP'a yapılan yapılan yardımlar olsun ülkede depremin yol açtığı zararları önleme yolunda sarf edilen çabalar arasına girmiş, toplum hafızasına yerleşmiştir. 15 Şubat 2023 tarihli Türkiye Tek Yürek adlı yardım kampanyasıyla devlet-toplum arasındaki bu ayrışma önlenmeye çalışılmıştır. Dijital, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası iki yüz on üç televizyon kanalı ile beş yüz altmış iki radyo kanalının katıldığı bu kampanyada toplam 115 milyar TL değerinde bağış toplanmıştır. (BBC News Türkçe, 2023) Yayında gerçekleşen en yüksek bağış Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından yapılan 30 milyar TL'lik bağış olmuş ancak bu bağış miktarı, devlet kanadındaki bazı kesimlerde tepkilere yol açmıştır (TRT Haber, 2023). Kampanya iktidar genelinde ve onun destekçileri nezdinde olumlu bir adım olarak görülürken, muhalif kolda iktidarın bir gövde gösterisi olarak görülmüştür. Bu tepkiler sürerken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, enkaz kaldırma ve şehirlerin yeniden kurulmasına yönelik çalışmalar için kollarını sıvadıklarını belirtmiştir. 2023 Mart ayı başı itibarıyla ön çalışmaları tamamlanan yerlerde 30 bin konutun temelini atarak inşaatı başlayacaklarını, bir yıl içinde bu konutların tamamlanmasını vaat ederek

⁴ Türkiye'de afet yönetiminin merkezileşmesi, belirli avantajlar sağlamakla birlikte, AFAD'ın mevcut yapısı, yerel birimlerle sınırlı etkileşimi nedeniyle koordinasyon kapasitesi açısından eleştirilmiştir (Kurban & Çığman, 2025: s. 282-283). Bu durum, FEMA gibi daha özerk ve yerel birimlerle güçlü ilişkiler kurabilen kurumlarla karşılaştırıldığında, koordinasyon kapasitesi açısından farklılıklar göstermektedir (FEMA, 2024).

vatandaşlara güvenli konutlarda oturmalarını sağlayacağını söylemiş; ülkenin bu süreci atlatacağına dair telkin vermiştir (BBC News Türkçe, 2023).

3. Val Plumwood'un Ekofeminizm Anlayışı ve 06 Şubat 2023 Depremi

3.1. Val Plumwood'un Ekofeminizm Anlayışı

Ekofeminizm, feminist düşüncenin önemli alanlarından biri olarak doğa ve çevre ile ilgili geleneksel düşüncelerin eleştirilerini ve bu eleştiriler eşliğinde geliştirilen perspektifleri barındırır. Bu alana önemli katkılar sunan Val Plumwood'un ekofeminizm anlayışını bütünüyle ele almak için öncelikle filozofun doğa ve çevre konsepsiyonunu irdelemek gerekir.

Çevre, Val Plumwood'a göre Batı felsefesindeki güç (tahakküm) ilişkileri ve bu felsefeyi besleyen akıl-doğa, beden-zihin gibi düalizmlerle şekillendirilmiştir. Doğa, özellikle de akıl-doğa düalizmi bağlamında araçsallaştırılmış; insanın dışındaki bir alan olarak konumlandırılmıştır. Çevrenin bu şekilde tanımlanması, Plumwood'a göre, doğanın ve insan dışı varoluşların bağımsızlıklarını ve kendi içsel değerlerini reddeden bir bakış açısına yol açmaktadır (Plumwood, 1998, s. 216). Bu görüş, Plumwood'u yeni bir doğa ve çevre konsepsiyonuna götürmektedir: Çevre, sadece insan merkezli çıkarlar doğrultusunda değil; uzun vadeli yaşam ve doğanın başka varoluş biçimleriyle kurulan ilişkiler dahilinde bağımsız, kendi değerleri olan özerk bir bağlamdır (Plumwood, 1998, s. 219). Plumwood'a göre bu bağlamın benimsenmesi, insanın doğaya ilişkin hırs, güç (tahakküm) ve sömürgecilik tutumlarını sorgulamayı ve doğayı kendi içinde değerli olarak tanımayı gerektirir (Plumwood, 1998, s. 216). Bu nedenle çevre, Plumwood için ekolojik ve etik açısından doğanın bağımsızlığı ve iç dinamikleriyle bir bütün olarak kabul edilmelidir (Plumwood, 1998, s. 219). Sözün kısası, Plumwood'un doğa ve çevre konsepsiyonu; insan merkezli olmayan doğal yaşam alanları ve ekosistemleri içeren; kendi iç dinamikleri ve değerleriyle kurulu bir varoluş alanının tanımıdır. Bu tanım üzere oluşturulan çevre anlayışı da ekolojik ve etik bir yaklaşımın temelini oluşturur. O halde bu temel, hangi düşünceler ve eleştiriler üzerine kurulmuştur? Bu düşünceler ve eleştirilerin Plumwood'un ekofeminizm anlayışındaki yeri nedir? Bu sorular eşliğinde Plumwood'un ekofeminizm anlayışı incelenecek, böylelikle 06 Şubat 2023 depreminin anlaşılması için teorik çerçeve hazırlanmış olacaktır.

Plumwood'un ekofeminizm anlayışına bütünüyle nüfuz edebilmek için, filozofun anlayışını besleyen noktaları irdelemek gerekmektedir. İlk olarak Plumwood'un çıkış noktası, düalizmlerin tahakküm kurucu, aynı zamanda da sömürgeci söylemi destekleyici yönüdür. Plumwood, Batı felsefesinin temel düalizmlerinden biri olan akıl-doğa düalizmini ele alarak aklın hem doğayla hem de insanla arasındaki ayrılığı göstermektedir. Öyle ki, akıl-doğa, beden-zihin, erkek-kadın gibi düalizmler sadece teorik değil, sosyal ve kültürel pratiklerde de doğanın ve kadının aşağılanıp sömürülmesi için araçsallaştırılmıştır (Plumwood, 2004, s. 57). Bunlarla birlikte Plumwood, rasyonalizmin kadın ve doğa üzerindeki tahakkümün temelini oluşturduğunu, bunlarla birlikte bu düalizmlerin eril bakış açısını besleyerek kadının ve doğanın nasıl ikinci plana atıldığını gösterir (Plumwood, 1986, s. 124). İkinci olarak, düalizmlerin üstünlüğünü ve kontrol mekanizmalarını kadın ve doğada kurduğunu ve bu durumun çevre ve toplumsal adalet açısından sorunlar

yarattığını ileri sürer. Son olarak, rasyonel yapının doğa ile girdiği düalizmi ve başka diğer düalizmleri pekiştirmesi, doğanın kendisine karşı bir yabancılaşmayı beraberinde getirdiğini aktarır (Plumwood, 1991, s. 7-15). Bu düalizmler ve beraberinde gelen insan merkezli düşünce sistemleri, Plumwood'a göre çevresel sorunların kaynağıdır. Bu sorunların da temelinde Plumwood'a göre bazı düşünce sistemleri, düalizmleri tanımakla ve eleştirmekle yetinmişler ancak pratik anlamda değiştirici ve dönüştürücü hiçbir eylemde bulunmayarak mevcut düzeni sürdürmüşlerdir (Plumwood, 1991, s. 57-58).

Plumwood'un ekofeminizm anlayışını oluşturan bir diğer nokta da kadın ve doğanın nesneleştirilen temsillerine yönelik eleştiridir. Plumwood'a göre kadın ve doğa, tarih boyunca edilgen bir konumdadır. Bu konum, kadın ve doğanın özne konumuna yükselmesini engellemiş; her iki grubun da tahakküm altına alınıp sömürülmesine zemin hazırlamıştır (Plumwood, 1991, s. 133). Tarihsel ve kültürel bağlamda kadının ve doğanın edilgen bir konumda olması kimi yapısal sorunlara yol açmıştır. Bu yapısal sorunlar, kadınların ve doğanın gerçek farklılıklarını ve çeşitliliklerini görmezden gelen genelleştirilmiş ve kutuplaştırılmış düşünceleri pekiştiricidir. Ayrıca, kadın ve doğanın edilgen varlıklar olarak görülmesi, onların özlerini inkar etmek anlamına gelir. Bu yüzden de Plumwood, kadın-doğa biçiminde kurulan bu düalizmlerin, bu kategorilerin temelinde bulunan kültürel ve yapısal sorunlar nedeniyle eleştirilmesi gerektiğini; doğanın ve kadınların etken bir rolde ve özne konumunda tanınması gerektiğini vurgular (Plumwood, 2004, s. 15-16). Böylelikle mevcut düalizmlerin hem eleştirilip hem de bu eleştirileri dikkate alarak bütünlüklü, ilişkisel ve özgürleştirici yaklaşımların geliştirilmesi yolunda bir adım atılmış olur.

İnsan merkezilik ve doğanın sömürülmesi, tüm ekofeministler kadar Plumwood'un ekofeminizm anlayışının yapıtaşlarından birini oluşturur. Plumwood, insan merkezci düşüncenin doğayla olan ilişkilerde belirleyici ve şekillendirici bir rol oynadığını; aynı zamanda çevresel yıkımın nedeni olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan, insan merkezci bakış açısının doğa üzerinde kurulan bir tahakküm oluşturduğunu ve doğaya karşı duyarsız bir yaklaşım getirdiğini belirtir (Plumwood, 2004, s. 57). İnsan merkezci yaklaşıma karşılık, doğanın canlı bir varlık olarak kendi ruhunu ifade edebildiği, kendi yaratıcılığını gösterebildiği zengin bir materyalizm önerir; bunun adı da animist materyalizmdir. Plumwood'un bu önerisi, doğanın pasif ve insan ihtiyaçlarını karşılayan bir nesne olmaktan kurtarmak; kendi iç dinamiklerini kullanarak yaratıcı güçlerini tanımayı ve saygı göstermeyi sağlamaktadır (Plumwood, 2013, s. 450-452). Özetle Plumwood, doğanın aktif ve canlılığını öne çıkaran, doğaya saygı duyulmasını teşvik eden bir yaklaşım önerir.

Bu öneriyle birlikte Plumwood'un ekofeminizm anlayışında yeni bir ekolojik, etik hatta politik bir tavır görülmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere aklın kurduğu düalizmler, doğa üzerinde bir tahakküm oluşturmaktaydı. Bu düalizmlerin kırılması, Plumwood'a göre ekofeminist politika ve etik açısından önemli bir adımdır (Plumwood, 2005, s. 170). Öyle ki Mallory, Plumwood'un bu adımını doğa ve insan arasında süreklilik ve fark esasına dayalı bir denge kurma girişimi olarak niteler (Mallory, 2009, s. 7). O halde burada sorulması gereken şudur: Doğayla ve insan arasında süreklilik ve farka dayalı bu denge nasıl kurulacaktır? Öncelikle Plumwood, doğayla ve insan arasındaki düalizmi onları sadece özdeşleştirmekle değil, farklılıkların karşılıklı saygı ve kabulüyle mümkün olabileceğini öne sürmektedir. İnsanların doğayla olan ilişkilerinde onun

kendine özgü haklarına ve özerkliğine saygı göstererek ortak hareket anlayışıyla davranmaları gerektiğini belirtir (Plumwood, 2006, s. 196). Söz konusu olan bu ortak hareketin adı “politik dayanışma”dır. Politik dayanışma, öncelikle farklılıklara saygı ve farklılıkları kabul anlayışına dayalıdır. Bu sebeple de insanların ve doğanın birbirine karşı sorumlulukları vardır. Doğanın ve insanın varoluşu, bunların devamlılığı birbirleriyle kurdukları güçlü bağlarla ve birbirlerine verdikleri destekle mümkündür. Bu bağlamda Plumwood’un politik dayanışma ile kast ettiği şey, toplumsal hareketlerde ve ekolojik ilişkilerde ortak yaşam alanlarını adil ve sürdürülebilir kılmayı hedefleyen bir tavidir (Plumwood, 2005, s. 204).

Bu başlık altında verilen bilgiler, kısaca şu şekilde toparlanabilir: Val Plumwood’a göre ekofeminizm, tarihsel ve kültürel olarak düalistik yapıların etkisiyle kadınların ve doğanın aşağılandığına ve sömürüldüğüne işaret eden, bu düalizmlerin eleştirisi ve aşılmasını amaçlayan bir alandır. Plumwood’un ekofeminizmi, özellikle Batı düşüncesinde kökleşmiş olan insan -doğa, akıl- doğa, erkek - kadın düalizmlerinin sorunlarına odaklanır ve bu düalizmin kökenlerini felsefi, kültürel ve tarihsel bağlamlarda sorgular. Plumwood’a göre, ekofeminizm sadece bir tarihsel çözümleme değil, aynı zamanda bu düalizmleri aşmaya yönelik bir etik ve düşünce dönüşümüdür; doğa ve kadınların içkin değerlerini tanımayı ve bu iki unsur arasındaki bağları yeniden kurmayı amaçlar. Bu bağlamda, ekofeminizm, düalistik düşünceyle hesaplaşarak politik dayanışma ile yaşamın bütünsel bir anlayışla yeniden inşasını hedefler; böylece gerçek eşitlik ve sürdürülebilirlik için yeni bir düşünce ve pratik alanı açar.

3.2. 06 Şubat 2023 Depremi ve Çevresel Boyutu

Deprem yaraları bu süreçte yaşananlar etrafında sarılmaya çalışılırken, depremin çevresel boyutta meydana getirdikleri göz ardı edilmemelidir. Depremi çevresel boyutu iyi okunup anlaşıldığı vakit, ekofeminist bir yüzleşme gerçekleştirilebilir. Her ne kadar ekofeminizm, çevreye kadın gözüyle bakan, çevreyi kadın gözüyle korumayı, çevre sorunlarını, ekolojik problemleri kadın gözüyle okumayı ve çözmeyi telkin eden bir anlayış olarak gören bir alan olarak bugün ezber bir tanıma sahip olsa da, bu çalışmada 06 Şubat 2023 depremiyle yüzleşme, ekofeminizm literatüründe kendine önemli bir yer edinen Val Plumwood’un düalizmlerle hesaplaşan, akıl-doğa ilişkilerini, Batı’nın rasyonelite anlayışını, mekanik doğa tasavvurunu sorgulayan ve eleştiren anlayışı bağlamında çalışma boyutunda serimlenen bilgiler etrafında yapılacaktır. Nitekim Plumwood da, ekofeminizm çalışmalarında yaşanan çevreye ilişkin bilgi sahibi olmaya sıklıkla vurgu yapmaktadır (Çelik, 2017a, s. 84). Bu bağlamda Türkiye’de yaşanan bu depremle yapılacak ekofeminist yüzleşme, depremin çevresel boyutu hakkında bilgi vermeyi gerektirir.

Arama kurtarma, yardım çalışmaları ve hasar giderme eşiklerinden geçen ülkemiz, deprem sonrasında bir çevre felaketiyle karşı karşıya kalmıştır. Dr.Turhan Çömez’in aktarımına göre 200 milyon ton enkaz, yok olan 170 bin konut ve hasar gören ve yıkılma kararı alınan 670 bin konut bu çevre felaketinin bilançolarını ortaya koymaktadır. Enkaz haline gelen, yok olan ve hasar gören bu konutların içeriğine ilişkin sorulan kimi sorular, “İçeriğinde asbest mi var, kimyasallar mı var?” sorusu da 06 Şubat 2023’te yaşanan bu depremin çevresel boyutunu değerlendirme adına ayrıca düşündürücüdür. Ne olduğu bilinmeyen bu 200 milyon tonluk enkaz kütlesi, plansızca sağa sola atılarak yok edilmeye çalışılmış; bu kütlelerin bir kısmı Hatay İskenderun’daki sahilleri, hatta tarım alanlarını kirletmiştir (140Journos, 2023b).

Çömez'in aktarımının yanı sıra Greenpeace Türkiye'nin hazırladığı "6 Şubat Depremleri Değerlendirme Raporu" depremin çevresel boyutunu görmek ve beraberinde enkaz atıklarının yönetimi, enkaz depolama, büyük projelere yönelik çevresel riskler, doğa alanlarının korunması ve iklim krizinin bölgede neden olabileceği ikincil afetler gibi konuları ele alması bakımından kayda değerdir. Bu konular etrafında rapor, kirleticilere ilişkin önlemleri, doğa alanlarının korunmasına ilişkin önlemleri, iklim krizinin neden olabileceği sorunlara ilişkin önlemleri kapsayacak şekilde hazırlanmıştır (Greenpeace Türkiye, 2023). Raporun "Kirleticilere İlişkin Önlemler" başlıklı bölümü, Çömez'in enkazlara dair sorduğu "Asbest mi, kimyasallar mı var?" sorusuna cevap vermekte ve sahillere tarım alanlarına plansızca bırakılan 200 milyon tonluk kütlenin yarattığı çevresel soruna değinmektedir. Binaların üretimi sırasında kullanılan asbest, kanserojen lifler ve toksik malzemeler, enkaz atıklarına ilişkin en önemli tehdidi oluşturmaktadır. Asbest ve kanserojen liflerine çok kısa zamanlı maruz kalınması dahi, maruziyetten 10-40 yıl sonra asbeste bağlı kimi hastalıklara davetiye çıkarmıştır. Bu nedenle asbestin tüm formları Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı, Dünya Sağlık Örgütü (WHO/DSÖ) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ/ILO) tarafından kesin kanserojen olarak tanımlanmıştır. Nitekim bunu TÜİK'in hazırladığı rapor da doğrulamakta, bu rapor da binaların neredeyse yarısından fazlasının asbest ve kanserojen madde riskini taşıdığını ortaya koymaktadır (Çeşmeci, 2023, s. 4). Enkaz atıklarında barınan asbest ve kanserojen maddelerin yanında ev içindeki her türlü ahşap, elektronik, plastik ve metal malzemeler, tehlikeli atıkları barındırmaktadır. Bu durum enkazın kirleticilik özelliğinin artmasına neden olmaktadır. Enkaz atıklarının içindeki toksinler ve ağır metaller yağmur ve rüzgârla toprağa ve suya karışarak çok geniş bir alanda doğayı ve canlı sağlığını tehdit eden bir kirlilik mekanizması oluşturabilir. Bu nedenle enkaz atıkları; tarım alanı, baraj havzası, sulak alan, dere yatakları ve deniz kenarları başta olmak üzere hiçbir doğa alanına bırakılmamalıdır (Çeşmeci, 2023, s. 6).

Raporun "Doğa Alanlarının Korunmasına İlişkin Önlemler" başlıklı bölümü, depremin meydana geldiği çevreyi ve deprem sonrasında yapılabileceklerle dair önemli saptamalar vermektedir. Greenpeace Türkiye'nin hazırladığı bu rapora göre Kahramanmaraş dâhil depremin meydana geldiği on bir ilden oluşan deprem bölgesi, yakından incelendiğinde 60'tan fazla korunan alana (tabiatı koruma alanı, milli park, tabiat parkı, yaban hayatı geliştirme sahası, doğal sit vb.) ve canlı tür çeşitliliği bakımından uluslararası kriterle öne çıkan 35 Önemli Doğa Alanı'na ev sahipliği yapmaktadır. Geniş sulak alan ekosistemlerinden sedir, karaçam, meşe ormanlarına ve dağ bozkırlarına kadar uzanan bu çeşitlilik, bölgenin nadir tür çeşitliliği hakkında da bilgi vermektedir. Bu bilgilere ek olarak T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın hazırladığı rapora göre korunan alanlardan Nemrut Dağı Milli Parkı (Adıyaman), Gölbaşı Tabiat Parkı (Adıyaman), Kıpçam Tabiat Parkı (Kahramanmaraş), Beydağları Milli Parkı (Malatya), Belen Tabiat Parkı (Hatay), Yaban Hayvanı Üretim İstasyonu (Malatya), Kıpçam Keklik Üretim İstasyonu (Kahramanmaraş) içerisinde birtakım hasarlar mevcuttur. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Geliştirme Başkanlığı, 2023) Türkiye'nin gelecek nesillere aktarma borcu olan, korunan önemli doğa alanları başta olmak üzere nesli tehlikede olan türler için belirlenmiş olan Önemli Doğal Alanları, yaban hayatı üretim istasyonları afet sonrası yapılanmasının her aşamasında mutlak surette korunmalıdır (Çeşmeci, 2023, s. 8).

Depremi meydana gelmesiyle birlikte hazırlanan bu raporun “İklim Krizinin Neden Olabileceği Sorunlara İlişkin Önlemler” başlıklı bölümü, yaşanan depremin sadece yerel düzlemde değil, küresel düzlemde de birtakım önlemler doğrultusunda düşünmeye ve davranmaya itmiştir. Bilinmesi gereken bir hakikat vardır ki, kişiler yaşadıkları ülke kadar yaşadıkları dünya ve evrenden de sorumludur. Bu bağlamda 06 Şubat 2023 depremini iklim krizine neden olabilecek sorunlardan ayrı düşünmek hatalı bir yaklaşım olur. Nitekim AFAD Başkan Vekili Hamza Taşdelen’in 15 Haziran 2021’de, TBMM Küresel İklim Değişikliğinin Etkilerinin En Aza İndirilmesi, Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu’nda yaptığı sunumda ileri sürdüğü bir veri, bir önceki cümledeki argümanı destekleyici niteliktedir:

İklim krizi ile birlikte Türkiye’de meteorolojik afetlerin şiddeti ve sayısı her geçen gün artmaktadır. AFAD’a göre 1980–2020 yılları arasında Türkiye’de 11.560 afet rapor edilmiştir. Rapor edilen bu afetler yirmi yıllık veriler hâlinde değerlendirildiğinde, Türkiye’nin son yirmi yılının önceki afet deneyimlerinden belirgin şekilde ayrıldığı görülmektedir. Çalışmaya göre 1980–2000 yılları arasında 4.212 afet raporlanmış ve bu afetlerde 1,19 milyon yurttaş yaşamını kaybederken 3,35 milyon yurttaş da afetlerden doğrudan etkilenmiştir. 2000–2020 yılları arasında ise raporlanan afet sayısı yüzde 74,4 artmış (7.348 raporlanan afet sayısı), afetlerde yaşamını kaybeden yurttaş sayısı 1,23 milyona, afetlerden etkilenen yurttaş sayısı ise 4,3 milyona yükselmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2021, s. 42-48).

Ortaya konan bu bilgiye göre Kahramanmaraş ve çevresini kapsayan deprem bölgesi de iklim krizi etkili afetlerden sıklıkla etkilenmektedir. Özellikle Kahramanmaraş, Hatay ve Malatya, bu etkilere fazlasıyla maruz kalan iller arasındadır. Greenpeace Türkiye’nin aktardığı rapora göre Kahramanmaraş, 2017 yılında Türkiye genelinde en fazla afete maruz kalan illerden biri olmuştur. 2023’te gerçekleşen deprem de, Kahramanmaraş’ın afete en fazla maruz kalan il olma gerçeğini açık ve net bir şekilde gözler önüne sermiştir. Nitekim Pazarcık ve Elbistan merkez üssünde gerçekleşen Kahramanmaraş depreminden etkilenen Hatay da, Asi Nehri Havzası’nda yer alması nedeniyle taşkın, sel ve su baskını risklerini taşıyan bir yer olma özelliğini elinde tutmaktadır. Depremi meydana geldiği Gaziantep de aşırı yağışın etkin olduğu kış ve ilkbahar mevsimlerinde taşkın olaylarına rastlanan, 1961 yılı itibarıyla meydana gelen taşkın olayları göz önüne alındığında yoğun olarak Şehitkamil, Nizip ve Islahiye ilçeleriyle birlikte taşkınları yaşayan bir ildir. Bunun yanında afetten etkilenen diğer bir şehir Malatya da, heyelanları ile öne çıkan bir il olarak yer alır. Nitekim depremle bağlantısında düşünüldüğünde yer kabuğuna ve altyapıya verdiği hasarla birlikte toprak kirliliğini de gündeme getiriyor olması kaçınılmaz olacaktır (TMMOB, 2023, s. 9-11).

Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay ve Malatya örneklerinden de anlaşılacağı üzere, deprem bölgesi sel, taşkın, fırtına gibi olayların yanı sıra güney enlemlere yakınlığı nedeniyle yüksek sıcaklıkların, şiddetli ve sık sıcak dalgaların ve kuraklığın ciddi bir şekilde etkilediği coğrafyadır. Aynı zamanda deprem bölgesi, bu özellikleri nedeniyle orman yangınları bakımından da önemli riskleri beraberinde getirmektedir. Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre 2015-2021 yılları içerisinde deprem bölgesinde 3445 orman yangını tespit edilmiştir. Yangın kayıtlarının en yoğun olduğu il Adana’dır. Adana’yı Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş ve Diyarbakır illeri izlemektedir (TMMOB, 2023, s. 11).

Sonuç olarak Kahramanmaraş dâhil deprem bölgesindeki bütün iller, iklim değişikliği ile doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişkili afetler bakımından ciddi riskleri barındırmaktadır. Afetten etkilenen vatandaşların geçici ve kalıcı yerleşim alanları ile yeni afetlere maruz kalmaması ve meydana gelebilecek yeni afetlerden etkilenmemesi için yerleşim yerleri seçiminde afet eğilimli noktalar göz önünde bulundurulmalıdır. Yerleşim noktaları kuraklık/sıcak hava dalgaları başta olmak üzere iklim dirençli uygulamalarla güçlendirilmelidir. Heyelan ve özellikle orman yangınlarından en çok etkilenen kırsal bölgeler olduğu için özellikle bu alanların takibi iyi yapılmalıdır. Nitekim depremden etkilenen alanlardaki yeniden yapılanma sürecinin bölgenin iklim riskleri dikkate alınarak ve ekosistem iyileştirme çalışmaları dâhil edilerek gerçekleştirilmesi önemli görünmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Geliştirme Başkanlığı, 2023).

3.3. Val Plumwood'un Ekofeminist Anlayışı Çerçevesinde 06 Şubat 2023 Depremiyle Yüzleşerek Yeşil Adil Bir Yaşam Kurmak

Ekofeminizmin önemli isimlerinden biri olan Val Plumwood, *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* adlı eseri başta olmak üzere kaleme aldığı nice eserlerle birlikte mevcut ekofeminist anlayıştan farklı olarak doğa üzerindeki tahakküme uygun bir değerlendirmeyi, büyük oranda diğer baskı biçimlerinin çözümlenmesine dayanan ve bütünleştirici bir rol oynayan eleştirel bir ekolojik feminizm geliştirmiştir (Plumwood, 2017, s. 9). Buradaki tahakküm, aklın doğa üzerindeki tahakkümü olarak ele alınmalıdır çünkü Plumwood, eleştirel ekofeminizm programını söz konusu tahakküm ilişkileri üzerine yaptığı bu araştırma üzerine bina etmiştir.

Plumwood'un üzerine bina ettiği bu araştırmanın en önemli sorununu Batı kültürünün rasyonalite eleştirisi kurmaktadır. Buna göre Batı kültürü, insan-doğa ilişkisini düalist perspektifte kurmuştur. Bu durum, Batı'nın doğaya yaklaşımının çevre krizinin temelinde yatan sorunlu yönlerinin çoğunu, özellikle de insan kimliğinin doğanın dışında kurgulanmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Batı'nın modern politik manzarası da Plumwood'a göre düalist bir şekilde kurgulanmıştır ancak doğa burada politik bir kategori olarak betimleyici değildir; Batı ruhunun başroldeki süper kahramanı olan aklın dışlamalarıyla oluşan bir alan olarak görülmektedir. Öyle ki Batı geleneğinde akla efendiliğin ayrıcalıklı konumu verilmiştir. Akıl, doğayı efendinin kendisinden ayrı tutup aşağı gördüğü, maddesel alanı, hayatın sürdürülmesini, dişil olanı içeren ve temsil eden öteki olarak tasarlamıştır (Plumwood, 2017, s. 11-12). Nitekim bu söylenenler etrafında 06 Şubat 2023 depremine ilişkin bir parantez açıp kapamak yerinde olacaktır: 06 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depreminin içinde olduğu iklim, başta politik olmak üzere her bakımdan düalist bir iklimdir. Öyle ki, Türkiye'deki plansız, aykırı kaçak yapılaşmalar, imar barışları, kentsel dönüşüm hareketleri, ormanlık arazilerin kamuya açılması, deprem öncesi ve sürecinde alınmayan ancak afet sonrasında alınan önlemler, doğanın ne denli dışlandığını göstermesi bakımından kayda değerdir. Ayrıca bu deprem, her ne kadar "asrın felaketi" olarak anılsa da felaket olanın kafada yani akılda olduğunu; felaket olanın doğa olmadığını göstermiştir (140Journos, 2023a). Bu gösterim de, Plumwood'un ekofeminist çerçevesinde aklın egemen biçimlerinin ardındaki politik kimliği açığa çıkarmayı, politik çözümlemenin ufku büyük ölçüde açmak ve arttırmak demektir, argümanı ile açık bir şekilde desteklemektedir. Bu saptama, doğanın da akıl tarafından nasıl konumlandırıldığını da gösterir

niteliktedir. Doğa, fail olmayan, aklın nesnesi, aklın ve kültürün kazanımlarının yer aldığı ön planın çevresi ya da görünmez arka plan koşullarını oluşturur (Plumwood, 2017, s. 13). Türkiye’de yaşanan deprem de doğanın böyle bir kullanım doğrultusunda kullanıldığını açık bir şekilde göstermiştir. Bir de gösterilen bir şey daha vardır ki o da meselenin basit ve saf bir eril kimlik değil, sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet bağlamında oluşturulmuş olan “efendi”nin çok yönlü, karmaşık, ayrıcalıklı ve kültürel kimliğidir (Plumwood, 2017, s. 14). Efendinin bu kimliği, Batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de boy göstermekte, doğa haricindeki her şeyi rasyonalite paydasında toplayarak merkezi bir afetle mücadele, afet yönetim anlayışı ve doğa kavrayışı geliştirmiştir.

Plumwood, ekofeminist anlayışının çekirdeğine yerleştirdiği düalizmler ve akıl-doğa tahakküm ilişkileri sorunsalı ile birlikte dönemine ilişkin yaptığı okuma ile birlikte ekofeminist anlayışın çekirdeğine yeni bir yapı taşı eklemiştir. Bugün kimi bilim çevreleri Plumwood’a göre sanayi ve teknoloji yoluyla dogmatik dini inanışlar gibi mürit toplayarak kendini kutsallaştırma çabasındadır. İster öte dünya inancı temelli kabuller ile yaşanan dünya önemsiz bir hale getirilsin, ister akılsallık ile bu dünyanın laboratuvara, Türkiye özelinde konuşulduğunda şantiye alanına çevrilsin; dikkat çekici olan bir şey varsa; o da dünyayı cansız, maddesel ortam olarak değerlendirme alışkanlığının yaygınlığıdır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda doğanın gelip geçici bir kaynak olarak ya da cansız bir bilim nesnesi olarak değerlendirilmesi Plumwood’a göre ekolojik problemlerin başlıca sebebidir. Bu problemleri çözecek olan da yine Plumwood’un kendisine göre tinselliktir ya da daha sonra tercih edeceği ifadeyle animizmdir (Çelik, 2017a, s. 74). Nitekim bu anlayış, Plumwood’un ekofeminist anlayışının tamamlayıcısı olmaları bakımından ve ülkemizde gerçekleşen deprem gerçeğinin boyutlarını bütünlüğüyle kavrayabilmek bakımından önemlidir. Depremle birlikte açığa çıkan akıl-doğa tahakkümü ve beraberinde çizilen düalist manzara bağlamında eleştirel ekolojik feminizm anlayışı; Türkiye’nin kentsel dönüşümlerle, orman alanlarını kamulaştırmasıyla, imar barışları vs. faaliyetleriyle doğayı bir şantiye alanına dönüştürmesi bağlamında ve depremlerden sonra yaşadığı çevresel zararlar itibarıyla de Plumwood’un animist anlayışını beraber alıyorum. Şayet Plumwood’un animist anlayışını alıp düalizmleri, tahakküm ilişkilerini araştıran eleştirel anlayışını seçmeyip ya da tam tersi bir bakış açısını seçersem, bütünlüklü ekofeminist bir yüzleşmeyi gerçekleştiremeyeceğim.

Doğadaki ekolojik problemlerin çözümü için madde-tin düalizmini aşan bir tinselliğin peşinde olduğunu vurgulayan Plumwood, yaşamda dayanak oluşturacak bilimsel sorgulamalardan uzaklaşmamak koşuluyla dünyadan uzak olmayan, olgular arası bağlantıları göz önüne alan bir bilim anlayışına önem verdiğinden tinselliği bilimsellikle bir araya getirmekle bir çözüm sunacağına inanmaktadır (Çelik, 2017a, s. 74). Plumwood’un çabası; eldeki bildik tek tinsel, duygusal, akılsal dünyanın farklı canlıların etkileşimi ile örülmüş yaşam ağı olduğunun farkındalığını kazandırmak için yeni bir yaklaşım getirmeye yöneliktir. İçinde yaşadığımız dünyayı dolayısıyla doğayı bir yanılısma, gelip geçici yalan dünya olarak nitelendiren yaklaşımlara karşı bu dünya dışında kutsanacak hiçbir şeyin olmayacağı oluşturduğu yaklaşımı, bu doğrultuda söylenenleri somutlaştırır niteliktedir. Bu bakımdan bize sadece tek bir yaşam hakkı sunan bu dünyada doğadaki canlılık ve çok seslilik bakımından öğrenmemiz gereken şey, özen ve saygıdır (Çelik, 2017a, s. 74-75). Bu bilgiler ışığında Türkiye’de 2023’te gerçekleşen Kahramanmaraş depremine ilişkin şöyle bir çıkarım yapılabilir: Deprem bölgesindeki endemik

bitki ve hayvan türlerini barındıran doğal sit alanları, yaban hayatı oluşturma istasyonları, milli parklar ve tabiat alanları gibi doğal alanlara deprem öncesinde, sürecinde ve sonrasında hassasiyet gösterilmelidir. Deprem sonrasında bu alanlardaki iyileştirme geliştirme çalışmaları kâğıt üzerinde hazırlanan raporlarda kalmayıp rapora yazıldığı andan itibaren bu çalışmalar uygulamaya dökülerek takip edilmeli, çalışma süreci izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Plumwood, bu doğrultuda farklı canlıların, ekosistemlerin, insan olan ve olmayan tüm varlıkların karşılıklı etkileşimi ve ilişkisi olduğu bir model ortaya koyar. Bu model, Plumwood'un *Nature in the Active Voice* isimli kitabında şu şekilde aktarılmaktadır:

Edilgen makineyi unuttun ve doğanın kendine dönen, kendini geliştiren kapasitesinden söz edin; insan olmayan dünyanın yönelimselliğinden söz edin. Eğer insandan ayrı olarak böyle bir kapasite var ise bizim de dışsal bir tasarımcıya ihtiyacımız yok demektir. Tasarımdan söz edilecekse, dünyanın tasarlayıcısı kendindedir (Plumwood, 2013, s. 449).

Bu aktarımla birlikte Plumwood, önemli bir noktaya değinmektedir: İnsanın dünyada sadece kendisi varmışçasına merkezileştirilmesinin, hatta efendi kimliğiyle ayrıcalıklı konuma getirilmesinin sebep olduğu yıkıma karşılık farkları ve çoğullukları koruyan bir karşı antroposentrik bir yaklaşım getirmek ve ekolojik bağlantısallığı merkeze almak, ekolojik sorunları çözme noktasında önemlidir. Bu bağlantısallık, doğadaki bireylerarası karşılıklı etkileşime odaklanarak antroposentrizme karşı ekosentrik bir yaklaşım sunmaktadır (Çelik, 2017a, s. 75). Bu yaklaşım, insanın ayrıcalıklı olma takıntısını, efendinin doğaya tahakkümünü elimine ederek toplumsal ve ekolojik problemleri çözmek adına farklılıkların etkileşimdeki işlevine ve önemine ilişkin farkındalığı gereksindirir. 06 Şubat 2023'teki deprem, farklı alanlardaki çalışmalara ve hazırlanan tedbir paketlerine ve raporlara rağmen bu bağlantısallığın göz ardı edildiğini, doğaya gerekli özen ve saygının gösterilmediğini açık bir şekilde göstermiştir.

Plumwood'un Grimshaw'dan yaptığı bir alıntı ile ifade edilecek olursa; doğaya ilişkin "özen ve kavrayış, bir mesafe gerektirir; bu mesafe ötekiyi benliğin bir yansıması ya da benliği ötekinin bir devamı olarak görmeyi engeller (Plumwood, 2017, s. 241). " Bu minvalde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, insanlara, insan olmayan canlılara ve organik-inorganik tüm doğa alanına özen gösterme konusunda doğru adımlar atabilmek için kılavuz, antropomorfizmin kendisi olacaktır. (Çelik, 2017a, s. 77). Yaşanan bu deprem, mevcut doğa alanlarına hâkim olan, doğanın kendi bütünlüğünü dışlayan antropomorfik anlayışla da yüzleşmeyi beraberinde getirmiştir.

Ülkemiz başta olmak üzere modern bilime temel sağlayan mekanik evren görüşün etkisiyle tüm ülkeler, doğanın, insanların, bitki, hayvan ve mikroskobik canlıların akıl ve duygudan izole edildiği bir dünya tasavvuruna sahiptir. Buna ek olarak ülkemiz ve dahi dünyanın da antropomorfist bir yaklaşımla yol açtığı ekolojik yıkım söz konusudur (Çelik, 2017a, s. 78). Türkiye'yi sarsan bu deprem, söz konusu ekolojik yıkımı göstermesi bakımından ciddi önem arz etmektedir. Jeolojik zamanların genç bireyi olmak, Türkiye'yi depremlere her ne kadar açık kılıyorsa, Akdeniz Havzası'na uzanan bir orta enlem ülkesi olması da ekstrem hava olaylarına karşı bir o kadar da açık kılmaktadır. Klasik coğrafi yaklaşımın bu mekânsal vurgusu bir yandan afetlerin ülkenin "makus talihinin" hatta "kader planının" bir parçası olduğuna ilişkin bir söylemin kapısını aralarken, diğer taraftan şiddeti ve süresi ile doğa olayının "insanüstülüğüne" vurgu

yaparak felaketin önlenabilir boyutları için, felaketin gün yüzüne çıkardığı düalizmleri, bölünmüşlükleri için ideolojik bir kamuflaj haline gelmektedir (Çeşmeci, 2023, s. 12).

Deprem gibi ekolojik sorunları oluşturan nedenler arasında antropomorfizmi, farklı canlıların, ekosistemlerin, insan olan ve olmayan tüm varlıkların karşılıklı etkileşimi ve ilişkisini göz ardı eden yaklaşımları gösteren Plumwood, yaşam alanlarındaki yarılmalara değinir. Doğanın parçası olan insanın bitkiler, hayvanlar, mantarlar ve mikroskobik canlılarla birlikte yaşama kültürü içinde olduğunu unutmaması; medeniyetin gelişmesiyle ilişkilidir ve bu gelişim seyrinde insanın kendini doğadan koparması, mekanın bölünmesi ile gerçekleşir. İnsanın yaşam alanı olan doğanın çalışma alanlarıyla, sitelerle, rezidanslarla vs. yer değiştirmesi, yaşam sürelerinin çalışma alanlarıyla tüketilmesi, insanın mekanla olan bağıni kopartarak yabancılaşmasına sebep olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında yükselen kapitalizm ve sömürgecilikle birlikte yaşam ve çalışma alanları belirlemek yetersiz kalmış, adeta zorlaşmıştır; artık modern insan çoklu mekânlarda yaşamaktadır (Plumwood, 2005, s. 225).

Bu şekilde yaşam alanına yabancılaşmak, mekanda insanın kendisinin de dahil olduğu devinime tanık olmaya ve elbette mekanın sorumluluğunu almaya engel olmaktadır. Nitekim 06 Şubat 2023 tarihli deprem ve bu tarihten önce meydana gelen depremlere bakıldığında alınan önlemler, yayınlanan yönetmelikler ve tedbir paketleri kağıt üzerinde kalmış; imar barışlarıyla, aykırı kaçak yapılaşmanın önünü açan mevzuatlarla yaşam alanına hatta doğaya yabancılaşma, doğada meydana gelen ekolojik yıkımların, doğal afetlerin sorumluluğunu alma konusunda yeterince sağduyulu davranılmadığını açıkça ortaya koymaya yeterlidir. Bu bilgiler eşliğinde Plumwood'un mekân tanımı da ortaya çıkar. Bu mekan tanımı, doğada meydana gelen ekolojik sorunları yerinde görmeyi ve çözmeyi sağlayan bir formül olarak filozofun kendisi tarafından ortaya konur.

Plumwood'a göre mekân, paylaşım ile bağlı olunandır; bir bakıma eş, dost, hatta can yoldaşdır (Plumwood, 2005, s. 232). Mekan, yaşam sunan, yaşamı içinde yaşanılır kılan, ağacın da büyütüldüğü gibi insanın da büyütüldüğü, geliştirildiği ve yaşatıldığı bir unsurdur. Fakat elbette ki yaşadığımız şehir için değil, başkalarının mekânı için de çevresel bir adalet isteğidir; yeşil adil bir yaşam kurma talebidir. Belki de depremden sonra hiç göremeyeceğimiz ormanların, doğal alanların, tabiat alanlarının, yaban hayatı istasyonlarının, canlıların sorumluluğunu alarak doğaya bırakılan atıklar, rüzgâr, yağmur yoluyla havaya, suya salınan kimyasallar (asbest, kanserojen atıklar) vs. için adalet talep edilmelidir. Mekanın çoğulluğu dikkate alarak ekolojik problemlere ilişkin alınacak sorumluluk, canlı veya cansız, yerel, küresel ve hatta gezegensel yaşam mekanlarının çoğunluğuna saygı duymayı, hatta özen göstermeyi gerektirmektedir (Çelik, 2017a, s. 83-84). Bu doğrultuda ekolojik bir etik yaklaşım, hem yerel hem ulusal hem de gezegen ölçekli olmalıdır.

Plumwood'un görüşleri etrafında söylenenler etrafında mekana dair noktalar şu şekilde özetlenebilir: Yaşanan mekana ilişkin bilgi, özen ve sorumluluk olduğu takdirde doğa-insan ilişkileri başarılı olacak, ekolojik yıkımların önüne geçilecektir. Çağımız her ne kadar teknolojiyle bütünleşirse bütünleşsin, yaşadığımız mekânı, doğayı bilmediğimiz sürece, ona yönelik özen ve sorumluluğun da edimsel bir boyut kazanamayacağı kaçınılmazdır. Örneğin deniz kenarına dolgu zemin kullanılarak yapılan bir havaalanının (Rize-Artvin Havaalanı, Ordu-Giresun Havaalanı)

deprem ya da herhangi bir doğal afet durumunda nelerle karşılaşacağı hesap edilmelidir. Beraberinde ülke sınırları içinde yapılacak herhangi bir inşaa öncesinde önce sahaya dair bilgi edinilmeli, bu bilgiler eşliğinde gereken özen ve sorumluluk gösterilmelidir.

Yaşanılan doğaya dair bilgi, özen ve sorumluluk üçgeninde açıklanan mekân formasyonu eşliğinde şunlar söylenebilir: Doğanın bilgisi, doğanın devinimi; dönüşümü anlama ve açıklama çabasıyla ilgilidir. Bu yüzden bu doğrultuda oluşturulacak bilimsellik hattından ayrı düşünölemeyecek bir ekolojik söylemin göz ardı edilemeyeceğı açıktır. Fakat bu, indirgemeci bilim anlayışlarından farklı bir şekilde doğadaki çok sesliliğı merkeze alan bir bilimsel anlayışı olmalıdır. Doğanın matematiksel dilini vurgulayan modern bilim karşısında ekofeminist perspektif, doğanın çok sesli yapısını duyurmalıdır. Doğa, kendini monologlar üzerinden değil, çok seslilikler yani diyaloglar üzerinden gerçekleştirir (Çelik, 2017a, s. 83-84). Bu çok seslilik, söz konusu bu diyalog Plumwood'a göre ancak animizm ile sağlanır. Bu bakımdan Plumwood'un ekofeminist yaklaşımlarını incelerken sıkça rastlanan bilimden bağımsız bir tinsellik kurmadığı anlaşılmalıdır. Ekolojik problemler, doğal afetler, depremler ve doğanın tükenişine yönelik bir mücadelede çözüm, katı bir bilimsel yaklaşımda değil, animist bir yaklaşımda bulunmalıdır (Plumwood, 2009, s. 123). Bu önemlidir çünkü animist materyalizm, yaşadığımız dünyayı baz alarak yapılan bilimsel araştırmalarla doğayı tanımayı, anlamayı sağlarken mekana, daha da genelde gezegene ilişkin bilgiler sunar. Öyle ki sunduğı bu bilgilerle birlikte bir özen ve sorumluluk modeli çizer (Çelik, 2017a, s. 84). Bu model daha önce zikredildiğı gibi, politik dayanışma olarak adlandırılan, doğanın ve insanın ilişkilerinde farklılıkları kabul eden ve bunlara saygı duyan adil, etik ve ekolojik bir yaşam modelidir.

Sonuç

06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi, maddi manevi sonuçlarının yanı sıra, özellikle de insanın doğayla kurduğı ilişkiler bağlamında ortaya çıkan çevresel etkileriyle ve etkilediğı bölgeler bakımından "asrın felaketi" olarak anılmaktadır. Bu deprem, doğa olaylarının her bakımdan bölünmüşlükleri, düalizmleri ve eşitsizlikleri gün yüzüne çıkardığının bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bu bölünmüşlükler, düalizmler ve eşitsizlikler başta akıl-doğa arasındaki tahakküm ilişkilerinde, gelir grubu ve toplumsal kesimlerde kendini göstermektedir. Bu deprem, şu gerçeğı de ortaya koymaktadır: Depremin meydana getirdiğı zararları önlemenin, gelecekte meydana gelebilecek yeni zararları minimize etmenin yolu, eşitsizliklere, bölünmüşlüklere ve düalizmlere odaklanmaktan geçmektedir.

2023 tarihli bu deprem, daha önceki afetlerde ortaya çıkan zaafiyetlerin devam ettiğini açık bir şekilde göstermiştir: Felaketin her aşamasında ve her yönünde (nedenleri, savunmasızlığı, hazırlığı, sonuçları, müdahalesi ve yeniden inşası) felaketin ana hatları, kimin yaşadığı ve öldüğü arasındaki fark, az ya da çok bir sosyal hesap meselesidir (Smith, 2006). Bu bağlamda depremin kendisi bir sınav değildir; sınav niteliğı taşıyan şey, toplumun riskleri yönetmedeki yetersizliğidir. Türkiye, deprem gerçeğı karşısında yönetmelikler hazırlamış, güvenli ve depreme dayanıklı konutlar inşa edeceğini vaat ederek halktan deprem vergileri toplamıştır. Öyle ki gelecekte meydana gelebilecek olası afet durumlarında tedbir paketleri hazırlamış, kağıt üzerinde depreme

dayanıklı bir ülke resmi çizmiştir. Depremın yarattığı etkiye bakıldığında, imar barışı ile kayıt altına alınan evler, kentsel dönüşüm kapsamında ve mevzuat çerçevesinde inşa edilen yapılar, bu depremle birlikte yerle bir olmuştur. Ortaya çıkan bu tablo, Smith'in kavramsallaştırdığı üzere, kapitalist üretim süreçlerinde riskin üretilmesinin ve kayba maruziyetin sınıfsal olarak dağıtılmasının somut bir göstergesidir. Dolayısıyla mesele, toplumsal eşitsizliklerin ve kırılmalıkların birikimiyle ilgilidir.

Türkiye'nin yaşadığı bu deprem, literatürde feminist felsefe, toplumsal cinsiyet ve ekofeminist perspektifte akademik ve akademi dışı çalışmalarla değerlendirilmiştir. Ancak ekofeminizmin önemli isimlerinden Val Plumwood'un perspektifi ile bu çalışma, ilk önce "Ekofeminizm, afetlerin değerlendirilmesini sağlayabilir mi? sorusunu sormuştur. Ekofeminizm, ülkemizdeki ve dünyadaki afetlerin değerlendirilmesini, hatta afetler sonrasında meydana gelen eşitsizliklerin, düalizmlerin görülmesini sağlayabilir. Beraberinde bunlarla ilgili çözüm önerileri getirebilir. Çalışmayı oluşturan ikinci soru, ekofeminizmin afet öncesi, süreci ve sonrasındaki davranış şekilleri için bir model oluşturup oluşturamayacağı idi. Plumwood'un ekofeminist anlayışı, doğanın ve insanın birbirleriyle ilişkilerinde süreklilik ve fark temelli, karşılıklı saygı ve kabul esasına dayanan politik dayanışma modelini öne sürmektedir. Bu model, tahakküm kurmak yerine, ortaklık ve eşitlik anlayışına dayanan etik, ekolojik ve politik bir ilişkilendirme modelidir; diyerek çalışmayı oluşturan ikinci soru da evetlenecektir. Çalışmayı oluşturan sorularla birlikte verilen cevaplar, şöyle somutlaştırılabilir: Val Plumwood, Türkiye'de olup bu depremlerden etkilenseydi, mutlaka depremlerin boyutuna ilişkin bütünlüklü bir rapor hazırlar ve şu modeli ortaya koyardı: Düalizmleri kaldıran, akıl-doğa arasındaki tahakküm ilişkileri bağlamında genelinde doğal afetleri, özelinde de depremlerle birlikte gün yüzüne çıkarılan bölünmüşlükleri, düalizmleri ortaya çıkararak teorik düzlemde depremin yarattığı hasar ve zarar gösterilirdi. Bu teorik düzlem, farklı canlıların, ekosistemlerin, insan olan ve olmayan tüm varlıkların karşılıklı etkileşimini benimseyen; doğadaki çok sesliliği duymayı sağlayan animizm ile pratik düzleme kavuşturulurdu. Burada gözden kaçırdığımız bir nokta var ki o da mekânla, doğayla kurduğumuz ilişki hatta mekânı, doğayı nasıl anladığımız ve bu anlayış doğrultusunda bu mekânlarda, doğada nasıl yaşamlar sürdürdümüz.

Plumwood, bu depremle bizlere yaşadığımız mekâna ilişkin bilgi sahibi olmayı, yaşadığımız mekâna özen göstermeyi ve yaşadığımız mekândan sorumlu olduğumuz gerçeğini hatırlatıyor. Bakıldığı zaman Türkiye, bu depremle yaşadığı mekâna dair ne eksik ne de yeter derecede bilgi sahibi olduğunu göstermiş; mekânla fetiş bir ilişki kurmuştur. Kaçak yapılaşmaların önünü açmış, doğal alanları koruma altına almamış, enkaz atıklarını plansızca yok etmiş ve insan olanların, insan olmayanların, canlı cansız ekosistemdeki tüm varlıkların hayatını tehlikeye atmıştır. Mekan hakkında bilgi sahibi olmayan ya da sahip olduğu bilgiyi yerel ve ulusal ölçekte yeterince uygulamayan Türkiye, doğaya gerekli özeni ve sorumluluğu göstermemiştir. Yaşanan deprem sonrasında ise bu sorumluluk, "makus talih", "kader planı" gibi teolojik ve kültürel söylemler aracılığıyla başkalarına yüklenerek sorumluluktan kaçılmıştır. Oysa bu tür yaklaşımlar, afet biliminin değil, afet antropolojisinin tartıştığı sorunlar arasındadır.

06 Şubat 2023 depremi, Smith'in tanımladığı anlamda sosyal hesap meselesini görünür kılmış; ekofeminist bir okuma ise bu durumu etik ve toplumsal bir sorumluluk olarak bilim

insanlarının dikkatine sunmaktadır: “Matematiksel, mekanik evren tasavvuruyla çizilmiş bir dünyada, rasyonalitenin hüküm sürdüğü bir bilim sisteminde farklı alanlarda yaptığınız çalışmalar, hazırladığınız tedbir paketleri ve raporlar, ekolojik yıkımın vitesini arttıracak; felaketi kaçınılmaz kılacaktır. Bilim sisteminizi değiştiriniz, tinselliği rasyonalitenize eşlik ettiriniz. Maddenin tinden ayrı olmadığı gerçeğini aklınızdan çıkarmayınız. Bunu başardığınız takdirde ekolojik yıkımların meydana getireceği zararları minimize edebilir, başarabilerseniz eğer önüne geçebilirsiniz.”

Extended Abstract

This article examines the February 6, 2023 earthquake in Türkiye through the lens of Val Plumwood's critical ecofeminist philosophy. The earthquake, centered in Kahramanmaraş and affecting 11 provinces, is not only a humanitarian tragedy but also an ecological crisis that exposes the deeper fractures in human-nature relations. Through a philosophical and ecological lens, the study proposes that Plumwood's ecofeminism offers both a theoretical critique and a practical model for rethinking disaster response and rebuilding efforts.

Ecofeminism, a theoretical framework originally coined by Françoise d'Eaubonne in 1974, explores the interconnected oppression of women and nature under patriarchal systems. Plumwood expands on this by focusing on the destructive dualisms embedded in Western thought-mind/nature, male/female, reason/emotion which have historically relegated both women and nature to subordinate roles. Her critique reveals how these dichotomies shape environmental policies, disaster management strategies, and cultural narratives around nature. In the context of the February 6, 2023 earthquakes, the study argues that Türkiye's disaster response mechanisms, urban planning policies, and societal attitudes reflect the very dualisms Plumwood critiques. The earthquake not only devastated human settlements but also severely disrupted ecological systems, from protected natural areas to endangered species habitats. Despite Türkiye's legal and institutional frameworks for disaster preparedness-such as AFAD, DASK, and various zoning regulations-the article demonstrates that loopholes (like "zoning amnesties") and centralized governance led to institutional failures during the earthquake. These systemic weaknesses exacerbated the devastation, particularly in vulnerable ecological zones and marginalized communities.

The article then explores how Plumwood's concept of "animist materialism" can reframe our relationship with nature. Rather than viewing the earth as a passive, resource-rich backdrop for human activity, she suggests that nature is an active, agentic force, worthy of respect and ethical consideration. Plumwood emphasizes “political solidarity” not just among humans but with the more-than-human world. In doing so, she challenges anthropocentric frameworks and calls for an ecosocial ethic rooted in interdependence, care, and mutual respect. And, along with Plumwood's thoughts, assesses the following environmental consequences: 200 million tons of debris were produced, much of which was dumped haphazardly on agricultural land, riverbeds and coastal areas. These actions have introduced hazardous substances such as asbestos and other carcinogens into ecosystems and human communities. Reports by Greenpeace Turkey and the Turkish Statistical Institute confirm the alarming extent of environmental pollution, highlighting the presence of heavy metals, plastics and toxic waste. This environmental destruction

exemplifies what Plumwood critiques: the objectification and instrumentalization of nature as disposable and subordinate to human priorities.

The article also situates the earthquake within the broader context of climate change. The article highlights that the affected regions -Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, and Malatya- are not only earthquake-prone but also highly vulnerable to floods, heatwaves, drought, and wildfires. Thus, disaster preparedness must be not only technical or logistical but also ecological and ethical. Plumwood's ecofeminism offers a framework for this integrated response, advocating for an ethical relationship with nature that transcends utilitarianism. Furthermore, the article critiques the media and governmental response to the disaster. The initial absence of coordinated search-and-rescue efforts by state institutions (such as AFAD and Kızılay) led to a public crisis of trust. Civil society organizations such as AHBAP and BaBaLa TV played crucial roles with during the response phase of the earthquake process and demonstrated the distinction created by government-centered and grassroots disaster management. Plumwood's critique of centralized authority structures aligns with this division, emphasizing the importance of decentralization, inclusiveness, and ecological justice.

Finally, the article proposes that a Plumwoodian ecofeminist ethic must guide both disaster policy and social transformation. This ethic calls for a reevaluation of modernity's treatment of nature-not as a resource to be mastered but as a co-inhabitant of shared ecosystems. It urges planners, policymakers, and citizens to abandon exploitative models in favor of a pluralistic, dialogic, and respectful engagement with all forms of life. The article closes by advocating for a "green and just" rebuilding process that honors ecological limits, protects vulnerable communities, and builds political solidarity across human and more-than-human communities. In conclusion, the study not only contributes to the philosophical discussions on ecofeminism but also suggests its relevance as a practical guide for post-disaster recovery in Türkiye and beyond. By confronting the epistemological and institutional failures revealed by the February 6th earthquake through Plumwood's ecofeminism, the article offers a vision for a more resilient, equitable, and ecologically integrated society.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Yazar Katkı Oranı: Çalışma tek yazarlıdır.

Kaynakça

- 140Journos (2023a). Kader planı. Erişim Tarihi: 1 Mart 2023
(<https://www.youtube.com/watch?v=4RMpc-RWkVk>)
- 140Journos (2023b). Kader planı 2. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2023
(<https://www.youtube.com/watch?v=esqqIHKGiW4>)

- Ağın Gözükızıl, C., & Tezcan, S. (2023). Cumhuriyet'in yüzüncü yılında Türkiye'de afetler: 06 şubat 2023 kahramanmaraş depremi. *Kent Akademisi*, 16(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı | Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye), 97-114. <https://doi.org/10.35674/kent.1353445>
- Akkaş, H.H. (2023). Deprem bilinci. *Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler* (ed. M.Öztürk & M.Kırca), Özgür Yayınları.
- Aktel, M. (2015). 5902 sayılı yasa ile Türkiye'de afet yönetiminde oluşan değişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(27).
- Aslan, Ö. & Büyükgöze, S. & Altındağ, F. (2023). Deprem ve feminist dayanışma. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2025 (<https://apacikradyo.com.tr/altin-saatler/deprem-ve-feminist-dayanisma>) .
- BBC News Türkçe (16 Mart 2023). 'Türkiye tek yürek' bağış kampanyası: Merkez bankası 30 milyar lira bağışladı, tepkiler ne oldu?. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cd1y51dwrjqo>
- Beşpınar, F. U., & Beşpınar, L. Z. (2023). 6 şubat depremlerinin ardından toplumsal cinsiyet ve kadın hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Ankara Barosu Dergisi*, 81(Özel Sayı), 467-502. <https://doi.org/10.30915/abd.1381337>
- Çelik, E. E. (2017a). Val Plumwood ve animist materyalizm. *ViraVerita E-Dergi*, -(5), 71-86.
- Çelik, E. E. (2021b). Bilim ve tinsellik: Feminist bilim tasarımlarında doğa ve insan. *Felsefi Düşün-Academic Journal of Philosophy*, (17).
- Çeşmeci, H. (der.) (22 Mart 2023). 6 şubat depremleri değerlendirmesi. <https://www.greenpeace.org/static/planet4-turkey-stateless/2023/03/2c044457-6-subat-depremi-degerlendirmesi.pdf>
- Eşitlik İçin Kadın Platformu (EŞİK) (2023). 6 Şubat 2023 depremleri toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısından geleceğe notlar. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2025 (https://esik.org.tr/s/2547/i/ESIK_DepremRaporu_TCE_BakisAcisindan_GelecegeNotlar.pdf)
- Federal Emergency Management Agency. (2024, December 10). *National disaster recovery framework* (3rd ed.). U.S. Department of Homeland Security. https://www.fema.gov/sites/default/files/documents/fema_national-disaster-recovery-framework-third-edition_2024.pdf
- Greenpeace Türkiye (22 Mart 2023). 6 Şubat depremleri değerlendirme raporu-deprem sonrası adil ve yeşil bir gelecek inşa etmek. <https://www.greenpeace.org/turkey/basin-bultenleri/greenpeace-akdeniz-6-subat-depremi-degerlendirme-raporu-deprem-sonrasi-adil-ve-yesil-bir-gelecek-insa-etmek/>
- Kurban, S. & Çığman, M.Z., (2025). Koordinatör kurum-icracı kurum tartışmaları çerçevesinde afet yönetimi ve AFAD. *Afet ve Risk Dergisi*, 8(1), 275-288. <https://doi.org/10.35341/afet.1526117>
- Mallory, C. (2009). Val Plumwood and ecofeminist political solidarity: Standing with the natural other. *Ethics and the Environment*, 14(2), 3-21. <https://doi.org/10.2979/ete.2009.14.2.3>
- Mangan, L. (2020). *Feminizm kitabı*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, 1.Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Öztürk, M. & Kırca, M. (ed.) (2023). Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası için akademik öneriler, 1.Baskı, Özgür Yayınları.
- Plumwood, V. (1998). The environment. In A.M. Jaggar & I.M. Young (Ed.), *A Companion to Feminist philosophy* (s.213- 222). Blackwell Publishing.
- Plumwood, V. (2013). Nature in The Active Voice. In G.Harvey (Ed.), *The handbook of contemporary animism* (s.441-453), Routledge.

- Plumwood, V. (2017). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*, (çev.) Başak Ertür, Metis Yayınları.
- Plumwood, V. (2005). *Environmental culture: The ecological crisis of reason*, Routledge.
- Plumwood, V. (1991). Nature, self and gender: Feminism, environmental philosophy, and the critique of rationalism. *Hypatia*, 6(1), 3-27.
- Plumwood V. (1986). Ecofeminism: An overview and discussion of positions and arguments. *Australasian Journal of Philosophy*, 64(sup1), 120-138.
- Plumwood, V. (2004). Gender, eco-feminism and the environment. In R.White (ed.) *Controversies in Environmental Sociology* (s.43-60). Cambridge University Press, 1.
- Smith, N. (11 Haziran 2006). There's no such thing as a natural disaster. <https://items.ssrc.org/understanding-katrina/theres-no-such-thing-as-a-natural-disaster/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Geliştirme Başkanlığı (6 Mart 2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
- Tercan, B. (6 Mart 2023). Yüzyılın afeti: 06 şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri üzerine bir değerlendirme. https://www.researchgate.net/publication/369527043_Yuzyilin_Afeti_06_Subat_Kahramanmaras_Depremleri_Uzerine_Bir_Degerlendirme
- TMMOB (4 Ağustos 2023). 6 şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri raporu. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/tmmob_deprem_raporu_son_4agustos-part-1.pdf
- TRT Haber (16 Şubat 2023). "Türkiye tek yürek" kampanyasında rekor bağış toplandı. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-tek-yurek-kampanyasinda-rekor-bagis-toplandi-746649.html>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (2023) (28 Mayıs 2025). Komisyon tutanakları. (https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2769)
- Yılmaz, G. D. (2023). Geçmiş depremlerden 2023 Kahramanmaraş depremlerine: Neden afete karşı hazır değiliz?. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1023-1037.
- Türk, S. M. (2017). Ekofeminizm ve dualizm Fikri. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 24, 377-92.